

„Eleven kis falu ...”
*Jászszentlászló betelepüléséről, történetéről
és társadalmáról*

SZÚCS JUDIT

Az 1987-ben indult, Migráció és település a Duna–Tisza közén című kutatásban Pálmonostora és Jászszentlászló vizsgálatával vettem részt. A vizsgálat helyszíni gyűjtést és ezt kiegészítő levéltári kutatást jelentett. Ebből három előadás készült. Az elsőben Pálmonostora betelepülését családtörténetekben mutattam be, a másodikban a két település összehasonlítását végeztem el, illetve a Jászszentlászlóra Szeged–Alsótanyáról és Kiskunfélegyházáról érkezett családokat mutattam be.¹

Az alábbiakban vizsgált település, Jászszentlászló a Kiskunfélegyháza–Baja vasútvonal mentén, az előbbi településtől 18 km-re fekszik. A középkori előd, Szent László puszta sok más alföldi, Duna–Tisza közüi településsel együtt a török időkben elnéptelenedett. A 17. században és a 18. század elején a Kiskunság pusztáit Szeged, Nagykőrös és Kecskemét birtokolta. Szentlászlót a többi környező pusztával együtt a török kiűzését követően Szeged sajátította ki és használta. A kiskun pusztákat néhány év múlva Kecskemét árendálta. Szentlászló-Pusztáért 1702-ben 225 r. Ft-ot, 1720-ban 15 r. Ft-ot fizettek a Német Lovagrendnek.² A kecskeméti lakosok használatában — a jelzett összeg szerint is — a terület jelentéktelenebb, kisebb része volt, Fodor Ferenc szerint a jászok 1745-ben szerezték meg a kiskun pusztákat. Ezek között volt Szentlászló is. Bedekovich Lőrincz kéziratos könyve szerint a 18. század végén a puszta 2/4 részét Jákóhalma, 1/4 részét Mihálytelek, 1/4 részét Felső Szentgyörgy bérlé. A jászsági települések a tőlük 100-150 kilométerre fekvő pusztákra, így Szent Lászlóra is pásztorokat fogadtak, tavasszal, a kihajtás előtt a pusztagazdával vagy pusztabíróval bejárták a legelőt, elvégezték a szükséges előkészítő munkákat.³

A Kunszentmiklósi Kapitányság irataiban 1853-ban a szentlászlói puszta az alábbi megosztásban szerepel: Dósa 1/6 rész, Felsőszentgyörgy 1/6 rész, Jákóhalma 3/6 rész, Mihálytelek 1/6 rész.⁴ Ebben az időben a népesség mutatói: 1850-ben 98

1 SZÚCS J. 1990, 79–91; 1993, 1697–1701. Ez utóbbi jászszentlászlói adatai, gyűjtései és összegzése jelen munkába is beépülnek.

2 KISS J. 1979, 44, 61, 112.

3 FODOR F. 1942, 100, 107–108; jó áttekintést adó térképvázlat: 101; TÓTH J. 1976, 55; SZABÓ L. 1982, 126–130.

lakost, 1851-ben 28 házat, 1854-ben 181 lelket számláltak.⁵ Balogh István ugyaneb-
ből az évből kimutatja, hogy 43 birtokosnak volt háza, akik szerint csak nyári
munkák idején tartózkodtak a pusztán.⁶

Palugyay adatai szerint a 19. század közepén a három, egymással határos táj
településenkénti megoszlása a következő volt:⁷

Jászság: 7 mezőváros, 4 község, 6 puszta

Kiskunság: 8 mezőváros, 4 község, 35 puszta

Nagykunság: 6 mezőváros, 4 község, 16 puszta

A puszták számából érhető, hogy a jászsági települések, a külterjes állattartás
mellett és a kevés saját pusztájuk miatt a Kiskunságban béreltek legelőket. Szent
László-Puszta egyházilag az 1743-ban alapított (tőle 1 1/4 órányira fekvő) Majsához
tartozott, másik 7 pusztával együtt.⁸ Szentlászló puszta közigazgatásilag a félegyházi
járáshoz tartozott.⁹ Utolsó postája ebben az időben Csongrádon van, melytől 1 órányi-
ra fekszik.¹⁰ A korabeli iratokban „Szentlászlói pusztabíró 1858.” feliratú pecsétet
találtam.¹¹

A jáász települések távoli legelőiket a 19. század közepén, második felében elad-
ják, elcserélik. A gazdálkodás ekkor már belterjessé válik, az eladás árából fedezik
adósságaikat, és ez összefügg a jáász kiváltságok elvesztésével.¹² Szent László
határában a pusztát birtokló jáász települések helységnevei határrésznevekként
fennmaradtak. A községgé alakulást megelőzően lakosainak száma 875: 439 férfi és
436 nő.¹³ A férfiak és a nők megközelítőleg azonos számát a megtelepültség mu-
tatójaként értelmezhetjük. Ez a letelepedés tiltása ellenében következett be.

A községgé válás előtt az állatállomány 390 ló, 733 szarvasmarha, 5601 juh,
878 sertés, 112 méhkas.¹⁴ A statisztika a gazdálkodást meghatározó állattartás adatait
jelzi. A 19. századi pásztorkodásról, állattartásról Szabó Lászlónál és Halász Mátyás-
nál olvashatunk.¹⁵ Az 1950-es, 1960-as években még az adott időszakot felidéző
adatközlőket találtak.

4 BKML Kf. Lt. Kunszentmiklósi Kapitányság 1908/1853. kig. aug. 12.

5 SzML JkK Fők. ir. Psz. 1.1290–1297. sz. 1850, Fházi Kap. ér. 33/1851, Ksztm Kap. 42/1854. kig. jan. 6.

6 BALOGH I. 1980, 275. A tanulmány a Tápai család történetének és gazdálkodásának bemutatása. 272–312.

7 PALUGYAY I. Jász-Kun Kerületek s Külső Szolnok Vármegye leírása. Pest. 1854, 55.

8 Uo. 257, 262.

9 BÁNKINÉ MOLNÁR E. 1995, 251–253, 3 táblázat.

10 FÉNYES E. Magyarország geographiai szótára. Pest 1851, 106.

11 BKML Kf. Lt. Fháza főbírói iratok. 7/1870-től.

12 SZABÓ L.–SZABÓ I. 1980, 278–279, 330, 333, 362, 388; SZABÓ L. 1982, 130.

13 BATHÓ M. Jászkunkerületekben 1869. december 31. megkezdett népszámlálás eredménye. Jászberény, 1873, 8–9.

14 Uo. 26–27.

15 SZABÓ L. 1978, 307–324 és HALÁSZ M. 1993, 175–193 kötetében nagy mennyiségű adatot gyűjtött össze, melyben a vonatkozó szakirodalmat és tekintélyes mennyiségű levéltári anyagot és anyakönyveket is felhasznál. Kár, hogy a hivatkozása nem szakszerű. A települők meghatározó részét jáászoknak tartja. — H. TÓTH T. 1991, 5, 70, aki nyelvész,

Önálló községgé alakulását a korábbi források 1873-ra, illetve 1876-ra tették.¹⁶ A Bánkiné Molnár Erzsébet feltárta levéltári forrás egyértelművé teszi az 1874. évi megalakulást, melyet a 47161. sz. belügyminisztériumi leirat engedélyez. Megválasztották a főbíró, a községi tanácsot és bemutatták a községi pecsétet.¹⁷ (Az 1879-es iraton szereplő pecséten felül a település neve JÁSZ SZT. LÁSZLÓ, alatta egy tehénszarv stilizált rajza, majd ez alatt az alakulás éve 1874, legalól községe szó.) A Historia Domus is 1874-et adja meg a községgé alakulás dátumaként, és ehhez az időponthoz köti a település nevének Jászszentlászlóra változtatását.¹⁸

Szent László-Pusztá a hasonló helyzetű és történetű puszták közül nem is elsőként, de nem is utolsóként szerveződött községgé. Az 1886. évi községi törvény nagyközséggé nyilvánította.¹⁹ 1895-től van helyben anyakönyvezés. 1899-ben indul meg a Félégyháza és Majsza közötti vonatközlekedés.²⁰ 1904-ben szentelik fel templomukat.

A régi félégyházi út mentén lakók 1993-ban meg tudták mutatni a pusztát idéző csőszház, régi csárda vagy kocsmá (a H. D. szerint ez volt a pusztabíróház), istálló épületét, az itatókút és karám helyét. Az 1805-ös térkép — amelyet Halász Mátyás többször említ — már feltüntet „csőszházat, csárdát, Felső tanyákat, Alsó tanyákat...”²¹

A falu szerkezete — a már említett részt kivéve — mértanilag kimért formát mutat. 1945 előtt főként iparosok, kereskedők, napszámosok és részesek laktak. 1960 után, a téveszesítéssel egyre többen jöttek be a tanyákról. Az 1990-es évek elején középületek, lakóházak épülnek, új utcák alakulnak ki, a főtér gondozottá válik.

Földje homok, szik, mocsár és rét, tehát különböző minőségű, gazdálkodás számára különböző adottságú. Rétek, mocsarak a nagy vízszabályozás után az 1960-as, 1970-es évekig megmaradtak.

Az 1879-es birtokrészteli jegyzőkönyv tanúsága szerint házon és kerten kívül a tulajdonosoknak szántóföldjük, erdejük, faiskolájuk, szőlőjük, de rétyük, nádasuk és adómentesnek minősített mocsaruk lehetett. A település 19. századi, erdőben-vízben való gazdagságát két térkép jelzi.²² A kifarcellázott pusztát a második, harmadik generáció jól benépesítette.

nyelvjáráskutató az 1990-es évek elején gyűjtött jászszentlászlói szövegeinek feldolgozását készülő publikálni. Munkája a betelepültekről újabb adatokat hozhat

16 SZABÓ L.–SZABÓ I. 1980, 278–279; BALOGH I. 1980, 278.

17 BKML Kf. Lt. Kk. Kap. kig. 1799/1874. május 11. JKK. kgy. 25 sz. és Kk. Kap. kig. 1993/1875. Kgy. máj. 10–11.

18 BKML Jászszentlászló község felvételi előrajza 1879-ből, 32 szelvényen. Ennek borítólapján szereplő pecsét leírását adtam meg. — *Historia Domus* 6.

19 BKML V. 343. Jászszentlászló nagyközség kapitalista kori iratai 1902–1944. Fehér Mária leírása.

20 Olvasókönyv Kiskunfélégyháza történetéhez, 1985, 533.

21 HALÁSZ M. 1993, 32. Ezt is forrásjelölés nélkül említi.

22 KkfT 9. Kun Félégyházi Kőzbirtokosság Jász Szt. Lászlói erdőbirtokának gazdasági térképe — CSÁNYI GY. é. n. (1880-as évek) 58x42 cm., KkfT 11. Kiskunfélégyháza Sz. László pusztájának felosztási térképe: SÁNDOR L. 1895. A fellelhető

A földet feltörők, elsőként megművelők kezdetben veremházakban laktak. A határban egyre sűrűbben épültek tanyák. „Összekerültek a fiatalok, kaptak pár hold földet. Ott maradtak a régi tanyán, szálláson. Az apjuk adott egy üszöborjút. Neveljétek tehénne és gyarapodjatok! (ti. mondták nekik.) Egy-egy toklyú bárányt, egy rúgott borjút, malacot kaptak a rokonságtól. Az öregtanyába meghúzták magukat. A következő évben már felhúzták a sajátjukat (ti. felépítették a saját tanyájukat).” Az épületek többsége vert falu vagy vályogból rakott volt. Nagyon keveset alapoztak réti mészkőből (Dr. Bicskei).

Bálint Sándor sorra veszi a szegedi kirajzással (is) betelepült helységeket, köztük Jászszentlászlót.²³ Für Lajos a puszták betelepülését, annak folyamatát kavargó-terjeszkedő népmozgásnak nevezi.²⁴ A Duna–Tisza közti puszták felszívták azt a népességet, amely az ország más részén kivándorolni volt kénytelen. Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Csongrád és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyékben alacsony az országot elhagyók száma (a megyék sorrendjében 1000 lélekre 0,7, 0,3 és szintén 0,3 fő jutott).²⁵

A 19. század utolsó negyedére kialakult község lakóinak többsége három irányból érkezett. A hosszú ideig itt legeltető jászok is hagytak lakosokat. A török idők után hamarabb betelepült, a pusztával határos Félegyháza és a távoli Szeged tanyavilága (ha esetenként közvetve, a pusztákon tovább települők személyében is) adott népességet az alakuló helységnek.

A jászági letelepültek az állatok legeltetését vállaló pásztorok utódai. Nézzünk meg néhány ilyen családot!

Györök Gyula tanár kutatásai alapján a Györök család korai, 19. század eleji történetéről a következőket tudhatjuk meg. A család a felvidéki Nádszegh faluból (Galántai járás, szlovák neve: Trstie) származik, ahol a család nevét még Györögnek írták. Györök Péter kerékgyártó 1823-ban vette el Diveki Borbála jákóhalmi lányt. Így került Györök nevű Jákóhalmára. (Györök Péter feltehetőleg vándorló iparoslegényként került arra a tájra.) A család egy része Györök, Györök Gyula levelében Györök alakban írta a nevet.

A családi emlékezet Györök Imrét és Istvánt a falu alapító lakosai között tartja számon. Györök István, aki a majsai anyakönyv szerint 1857-ben Jákóhalmán született, 1880-ban 23 évesen vette feleségül Zombor Erzsébet 17 éves félegyházi születésű hajadont. Ekkor már mindketten szentlászlói lakosok, tehát szüleikkel már

térképekből — a teljesség igénye nélkül — ezt a kettőt emeltem ki. Az itt és más levéltárakban található térképek feltárára, elemzésre várnak.

23 BÁLINT S. 1976, 140–252.

24 FÜR L. 1983, 43.

25 RÁCZ I. 1980, 10, 42–50, 109.

itt élhettek egy ideje. Az 1879-es birtokrészleti jegyzőkönyvben Győrök István és Imre birtokostársként szerepelnek, összesen 30-35 hold földjük van. Győrök István az 1910-es években a falu bírása.²⁶

A következő generációban bognár és kovács foglalkozású Győrök nevű jelenik meg. Győrök Imre bognárnak tanult, az 1890-ben született Győrök László kovács pedig görögországi hintógyárban tanulta a mesterséget. Az 1910-es években hazajött. „Nagy kovácsműhelye volt. Két tűzből dolgoztak. Jól ment neki. Kocsmáros lett.” Győrök László Sóti-lányt vett feleségül.

A Sótiak Szentlászlóra települő ősét, a nagyapát, Sóti Andrást 1844. november 28-án jászjákóhalmi születésüként anyakönyvezték. Felesége, Labát Erzsébet szintén Jákóhalmán született 1850-ben. 1867-ben Kiskunmajsán esküdtek, tehát akkor már szentlászlai lakosok (Győrök Gyula, Győrök Imre és Vámos István). Sóti András, akit a ma élő legidősebb nemzedék tagjai, Vámosok, Győrökök dédapaként emlegetnek, 1879-ben 35 évesen a birtokrészleti jegyzőkönyv szerint négy tagban 13 hold birtokosa (melyből 8 hold szántó, 2 hold rét, 3 hold adómentes mocsár).

Győrök István, Sóti András és felesége, Labát Erzsébet az első olyan, Jákóhalmáról érkezett generáció tagjai, akik már helybeli lakosként házasodnak. A következő, már Szentlászlón született generáció tagjai esetünkben Győrök László és Sóti Erzsébet. Győrök László a tízes években haza is költözött, műhelyt is alapító kovácsnak a helybeli anyakönyv szerint 1918-ban Zoltán, 1920-ban Zoltán-Urbán nevű gyermeke született. Mindkét esetben Vámos Urbán és Sóti Rozál a kereszt-szülők. Mindkét házaspár jákóhalmi születésű. (A Vámos családról később lesz szó.) Tehát míg az előző generáció képviselője Győrök István félegyházi lányt vett el, (talán kénytelen is elvenni szülőföldjéről származó lány hiányában), a következő generáció tagjai már tudtak egymás között is házasodni.

A többi Győrök-leszármazott szegedi (egy esetben csongrádi) születésű házastárssal és keresztszülővel jelenik meg az 1913–20. közötti keresztelési anyakönyvben.

Az első Vámos nevű a faluban Vámos János pásztor, akit 1837-ben Jászjákóhalmán anyakönyvezték, 1872-ben vette feleségül a 20 éves Rácz Flóris Rozáliát, aki Szeged-Palánkon született. A három nemzedéken át hagyományozott megfogalmazásban „elkötötte a Rácz-lányt”, vagyis megszöktette. (A megfogalmazás a pásztoréletre, pásztor szóhasználatra utal.) A szegedi származású Ráczok — akiknek 3-4 tanyájuk volt, földjük a szanki határból átnyúlt a szentlászlai határba — nem

26 BKML Jászszentlászló képviselőtestületi jegyzőkönyve. 1911, 1919.

akarták a kisföldű jász pásztorhoz adni lányukat. A Vámos Jánossal kötött házasság után ki is tagadták, nem kapott az örökségből.

Vámos János a családi emlékezet szerint hosszú, sovány ember volt, nyolc hold földjére lóháton járt ki. Tanyát nem épített, egyik földjén pásztor hajlékra utaló épület, gunyhó állt. Az 1879-es jegyzőkönyv szerint a nevéen három tagban megközelítőleg nyolc hold (fele rét, fele szántó) föld, beltelken 82 n-öles területen lakóház, gazdasági épületek mellett 331 n-öles kert szerepel.

Adatközlőm, Vámos István egy megjegyzése Szabó Lászlónak „A kiskunsági puszták emléke a mai Jászságban” című tanulmányát olvasva nyerte el jelentőségét. Vámos István ugyanis büszkén mondta 1993 nyarán, hogy fiát is megtanította kutak készíteni. Ez nem tartozott a nemzedékről nemzedékre adott paraszti „minden-tudáshoz.” De a Jászságból a legelő előkészítésére, a pusztabíróval lovas emberek mentek le a kunsági pusztára. Az előkészítő munkákhoz tartozott a kutak készítése. Erről írásban is rendelkeztek. Vámos János lovon járó pásztor, a falu első generációs lakosa megtaníthatta, megtanította fiait erre, és a dédunoka még továbbadta ezt a tudást a következő generációnak is.²⁷ (Lásd a mellékletet!)

Visszatérve a szorosabban vett családtörténetre, Vámos Orbán, a nagypapa 1880-ban született, felesége, a szintén jászsági Sóti Rozália 1885-ben már Jászszentlászlón született. 1904-ben esküdtek Majsán. A családi emlékezet szerint neki 10-15 hold szántója, de emellett nádas-mocsaras földje is lett. A szántón „kukoricát, rozstot termeltek, emellett répát a jószágnak, zabot a lovaknak.” „A parasztember úgy termelt, hogy a kenyere, a jövő évi vetőmag meg a jószágnak a takarmány meglegyen.” Így tervezett Vámos Orbán is. Egy generációváltással a pásztor fia már állattenyésztő gazda lett: „Rájött, hogy törzskönyvezett lovakat kell tartani.” A föld termését nem adta el, hanem föletette a jószággal, remondába tartott lovakkal. (A remonda a fiatal, még be nem tanított katonalovat jelenti. A gazdák a rendőrség és a katonaság számára nevelték az állatokat.) Visszatérve Vámos Orbán gazdálkodására, „sötét pej, szilaj lovakat tartott. Négy kilométerre lakott a falutól, de egytrappban bejött a faluba. Az ő lovai úgy mentek mint a szél.” Tehát örömmel, mondhatni élvezettel foglalkozott nemes lovakkal, a szervezett formához kapcsolódva az állatok megszerzése és továbbadása sem volt gond.

A Vámos nagypapa a mocsaras földön termett réti nád nagyját is eladta. A nádat lekaszálta, nagygereblyével kifésülte. Mindig azt mondta: „Búzát terem az nekem.” (Ti. a réti nád árán vásároltak búzát, vagy a nádat közvetlenül cserélték búzára.) Ez általában szokása lehetett a vízállásos földek tulajdonosainak. (Sóti Andrásnak is 3

27. SZABÓ L. 1978, 307–324. Kiemelve 311.

hold adómentes mocsara volt a 13 holdból.) Tehát a rétek, mocsarak Jászszentlászló határában a vízszabályozás után is megmaradtak. A földműves tulajdonosok gazdálkodásuk részeként hasznosíthatták a fenti módon. A másik általam vizsgált település, Pálmonostora határában a Péteri tó és környéke nádját is kitermelték.

Vámos Orbán fiai közül János maradt földműves, Orbán kovács, István szabó lett. Két lánya közül Matild földműveshez, Erzsébet szabóhoz ment feleségül. István hasonnevű fiát (adatközlőmet) szintén iparosnak, szabónak nevelte. Apa és fia kétlaki életet alakított ki. Bizonyára más falusi társaikhoz hasonlóan tette ezt. Idősebb Vámos István mellett, hogy részt tartott a tanyán, fiával a hét első felében a gazdaságban, a hét második felében a faluban, az iparban dolgozott. Előfordult — főként télen —, hogy egész hetet bent dolgoztak a műhelyben.

Összegezve: Vámos János Jászságból jött pásztornak — aki maga a paraszti gazdálkodásra kényszerült —, két fia földműves lett, öt unokája közül már csak egy maradt ennél a foglalkozásnál, három kovács, egy szabó lett. Többségük a paraszti gazdaságot közvetlenül kiszolgáló ipart választotta. Egyik lánya a lányunokáinak egy része is iparos családba került férjhezmenetele után.

A Szöllősi család is jákóhalmi eredetű. Az előbbieken bemutatott családokkal együtt említik a nevüket. (De ennek a családnak még élő képviselőjével nem sikerült beszélmem.) A Historia Domus szerint a falu megalakulása előtti időszak, 1870-től 1874-ig, utolsó pusztabírája Szöllősi József volt. Az 1879-ben készült jegyzőkönyv szerint nevezett 3 tagban 18 holdat birtokolt, melyből 11 hold szántó volt. Szöllősi József, András és Sándor földjeinek egy része egymás mellett feküdt, és közös beltelket is találtam. (De Andrásnak csak 5 hold, Sándornak csak 2 hold földje volt.)²⁸

Az 1913–19 közötti időszakban a kereszteltek anyakönyvében 16 gyermek született Szöllősi nevű apától vagy anyától. Ez a szám a Szöllősi-unokáknak csak felét, harmadát jelenthette.

Jákóhalmáról származott a Labát család is. Labát Erzsébet nevét Sóti András feleségeként, déd- és nagymamaként számtalan unoka és dédunoka emlegeti 1993-ban. Két Labát (vagy Labáth) nevű szerepel az 1850–74 közötti pusztabírák névsorában: Labáth Mihály 1864–67 között, Labáth Ferenc 1870 és 1877 között töltötte be ezt a tisztséget. A mai legidősebb nemzedék már csak Labát Erzsébetet tartja számon.

A Jászságból érkezetteknek a kibocsájtó településsel tartott kapcsolata generációként lazult. Ezt figyelhetjük meg a Vámos és Györök család példáján. A dédapa Vámos János jött Jákóhalmáról. A nagyszülők tartották a rokonságot. Az apa

²⁸ HALÁSZ M. 1993, 34, 36. Az 1873 előtti májsai anyakönyvekből említ Szöllősi nevűeket. 174. A pásztorletről még tud a család tagjával beszélgetni, gyűjteni. 185. Elkészíti a Szöllősiek családfavázlatát.

testvérével, név szerint Vámos István és Orbán iparoslegényekként még meglátogatták a rokonokat. 1934-ben a jákóhalmiak viszonzták ezt a látogatást. Pár évig még leveleztek. A következő generáció tagja, Vámos István adatközlőm, már nem ment el a Jászságba.

A falut betelepítők eredete a negyedik generációnál már feledésbe merült volna. De a 30-as évek végén, 40-es évek elején katonaként, iparosként és közszolgálatot teljesítő állampolgárként igazolni kellett a származást. Ez felelevenítette a betelepülő ősök származását. Tényekkel erősítette meg a családok „mi” tudatát. Ezzel segítik a napjainkban élő legidősebbek a kutató munkáját. A szóbeli emlékezet és az írásos dokumentumok alapján sikerült néhány Jákóhalmáról betelepült pásztor, család története alapján bizonyítani a betelepülők életrealitását, számbeli növekedését, foglalkozásbeli társadalmi mobilitását. Nem kisebbíti érdemüket, hogy a félegyházi és szegedi származásúak is hasonló vonásokat mutatnak.

A Jászsággal tartott kapcsolat fokozatos csökkenése mellett 1941-ben még onnan lett papja a falunak. Krista Menyhért 1900-ban született, jászódzsjai parasztgyerekek volt. Rozmaring Lajos kántortanító hívta ide, akivel együtt jártak Jászapátiba iskolába. Ahogy K. M. fogalmazott: „Van itt a jászoknak földje. Ide jöttem.” 1944 októberében a faluban maradt. „Nehéz időkben”, értve alatta az ötvenes éveket, kapálni ment velük. „Engem is azért fogadtak el, mert mindenhez hozzá tudtam nyúlni. Igyekeztem, hogy lássák, mellettük állok, nem vagyok ellenük.” (A befogadás, elfogadás bizonyítéka, hogy tisztelettel és szeretettel Menyus bácsinak emlegették 91 éves papjukat és ragaszkodtak hozzá, hogy a faluról írva róla is szó essen.) 1973-ig szolgálta a jászszentlászlai katolikusokat. Nyugdíjasként közmegbecsülésben, szeretetben élt 1991-ben bekövetkezett haláláig.

A pusztával, majd alakuló községgel határos legnagyobb település, Félegyháza felől érkezőkre példaként néhány családot mutatok be.

Az 1895. év adatait közlő Gazdacímtárban szereplő özv. Besze Jánosné 209 holdas birtokos,²⁹ társtulajdonos egyik unokája Besze István (sz. 1918.) elmondta, hogy a nagyapa, Besze János kezdetben cselédeskedett, majd 15-20 hold művelése mellett „kupeckodott” (mezőgazdasági termékek adásvételével foglalkozott). A múlt század hetvenes, nyolcvanas éveiben Szentlászlón a felosztott pusztán, az 5-6 aranykoronás homokból olcsón vásárolt 200 holdat. A Felsőszentgyörgyi dűlőben fekvő (pontos címén: Felsőszentgyörgy 24.) birtokot először 10 évig haszonbéres művelte. (Az árenda holdanként 2 mázsa rozs, hízó és darabszámra meghatározott mennyiségű tojás volt.) A család az időközben felnőtt 3 fiúval, Jánossal, Károllyal, Alajossal,

29 A magyar korona országainak gazdacímtára Bp. 1897, 222–223.

(adatközlőm Károly fia) és 2 lánnyal Kiskunfélegyházáról kiköltözött a jászszent-lászlói birtokra. Ezt a földet 1912-ig egytagban művelték a legidősebb fiú irányításával. Időközben mindhárom fiú megnősült és együtt maradt. 15-20 évig éltek és gazdálkodtak együtt.

A föld műveléséhez 16 ökröt (ahogy mondták, fehér ökröt) és 8 lovat tartottak. Télen három-négy szekérral és két-két ökörral a cselédek kubikolták a buckákat, vagyis tették fokozatosan művelhetővé az addig legelőnek használt földet. (Ahogy Horváth László emlékezik a legelők feltörésére: „Most is van, az én apám idejében is (ti. volt olyan föld), amit lovas ekével, kézikapával, boronával törettek. Vagy a gazdák megfogadtak kubikosokat, később a kordésokat télen a földet egyenlíteni.” Majd „két lóval egy deszkát két rúddal húztak, úgy simítottak.”) Illetve fásítottak is. Ugyanakkor egyre több földet trágyáztak. A 200 holdból 50-100 holdat vetettek be rozssal, 5-6 holdat búzával, ahogy az unoka emlékszik. 1895-ben 150 hold szántóból, 53 hold rétből, 4 hold legelőből és 2 hold földadó alá nem eső területből állt a 209 holdas birtok. 1912-ben a vagyon szétosztásakor a 3 fiú és az egyik lány 50-50 holdat kapott, a másik lány egy házat. A lányrészt jelentő 50 holdat is megvették a fiúk.

Besze János a 20. század elején a képviselőtestületi tagok között szerepel.³⁰ A leszármazottak egy része gazdálkodó maradt a felosztott, majd tovább osztott birtokon. A Besze-földön, földeken először egy, majd három, az ötvenes évekre hét tanya állt. Az utódok másik része visszatelepült Félegyházára (iparosok lettek), illetve tovább települt a szomszédos községekbe. A Besze családot napjainkig 200 holdas birtokosokként tartják számon a faluban.

A Hideg-Juhász családban a jászsági származás számontartása, ugyanakkor a legközelebbi városhoz, Félegyházához kötődés tudata ötvöződik.

Hideg István, a dédnagyapa a Jászságból jött. Egy telet meg egy nyarat nádtetős földveremben laktak, pontosabban egyben ők húzták meg magukat, egy másikban az ételmezt, a harmadikban az aprójószágot helyezték el. (Felesége Besze-lány volt. „Élelmes kis öregasszony volt.” Ahogy mondták „Besze, zebben az esze.”) Hideg István a Templomhalmi és a Bóna dülőben szerzett és adott gyermekeinek földet. (Sós Jánosné, Hideg Katalin)

Hideg Albert (1859–1933) 28 holdas gazda lett. Földje a Templomhalom (vagy Csitári domb) és a falu között terült el. Ha Félegyházára ment, azt mondta „hazamegyünk”. Négy fia és három lánya érte meg a felnőttkort. Egy fiú a városba nősült. Hideg Ilonát Juhász Károly, Juhász Veronikát (sz. 1894.) Hideg Imre (sz. 1888.) vette feleségül. Az utóbbi házaspárnak öt családja (4 fia és 1 lány) nőtt fel.

30 BKML Jászszentlászló közgyűlési jegyzőkönyve 1904.

Mind a négy fiú ipart tanult. (Közülük kettőt kisiskolás korukban szokás szerint még elállítottak pásztornak.) Imre kovácsnak tanult, helyben szabadult. Jó kovács lett, de szívesen foglalkozott kertészettel. Idős korára fiához költözött Majsára. Gyula csizmadia lett Félegyházán. Később társsal Kömpöcön bérelt cipézműhelyt, majd gazdálkodott. Kömpöci lakosként a szegedi konzervgyárból ment nyugdíjba.

A másik két fiú, András és Jenő bognár lett. András 1947-ben ipart váltott, Imrével (a kovács a bognárral) dolgozott. Iparukat az ötvenes években visszavonták. András 1958-ban újból kiváltotta az ipart, földet is vett. A téészesítés után a hatvanas években vidéken üzemben, gyárban helyezkedtek el. András a vasútnál is dolgozott. Idősödve lakhelyéhez egyre közelebb keresett és kapott munkát, a mórícsgáti, majd a helyi téészben asztalos- és bognármunkát végzett. Nyugdíjasként is megőrzi „szakmai kettősségét”, fiával gazdálkodik, (aki az iparban is dolgozott) és a faluban egyedül vállal famunkát. Lánya érettségizett gépi szabó Kiskunfélegyházán.

Sem a Juhász, sem a Hideg családban iparos vagy barkácsoló nem volt, tehát a nagy Hideg-fiú taníttatásának a családban nem volt előzménye. De egyetlen lánytestvérük iparoshoz, Baranyi István kisteleki szappanfőzőhöz ment feleségül.

Juhász Pál (1838–1924), Hideg András anyai nagyapja Kiskunfélegyházáról származott. 40 hold földet osztott szét gyermekei között. Első feleségétől 3 fia és 2 lánya született. Pál és László Fülöpjakabon, Sándor Kiskunfélegyházán telepedett le, két lánya, Rozália és Mária (Fekete Pálné) a faluban maradtak. J. P. másodsorra Kiskunfélegyházáról nősült. A gyermekeinek varró özvegyasszony nála jóval fiatalabb lányát, Dóra Rozáliát (1864–1928) vette feleségül. Második házasságából is öt gyermek született. 2 fiú (Károly és István) a faluban maradt, a 3 lány (Luca, Vera és Franciska) is itt ment férjhez. Egyedül Luca (Juhász Lászlóné) került el férjével szanki és tázlári bérletekre.

Juhász Károly (1892–1989) — míg István öccse pár hold örökségét megtartva gazdálkodott — a 4 holdat 70 holdra gyarapította. Hideg Albert lányát, Hideg Ilonát vette feleségül. Két lánya és egy fia született. Károly nevű fiú hamarabb halt meg mint az apa. Generációjának azon tagjai közé tartozik, aki még „sárgavászongatyába” aratott. Földjét nem osztotta szét, még „tőle téészesítettek”. (A Hideg és a Juhász család történetének adatközlője Hideg András.)

A két egymást követő generációban bekövetkező gazdasági-társadalmi helyzet és foglalkozás változására jó példa a Hideg és a Juhász család. Juhász Pál 40 holdas gazda 10 gyermekének 4-4 holdat ad. Az utódok többsége a néhány holdat megtartja („egy helyben topogó”, ahogy Hideg A. fogalmazott), jelentősen nem növeli, egynek a férje elissza, egy fiú 70 holdra gyarapítja. Ezzel egy fiú apjánál nagyobb föltulajdon birtokosa lett, testvéreivel szemben a parasztságnak magasabb rétegébe került.

Hideg Albert 28 holdas gazdaként szintén 4-5 holdat hagyott gyermekeire. Jelentősen egyik sem gyarapította. Imre fia, felesége örökségével 11 holdas gazda

lett, miközben mind a négy fiának — helyben vagy a közeli városban taníttatva őket — ipart adott a kezébe. Tehát fiait az ipar felé irányította. Az 1945 után bekövetkezett rendszerváltozással időlegesen földdel is foglalkoztak, egy részük ipari alkalmazott, betanított munkás lett.

Vass Imre, Vass Tamás (sz. 1911.) nagypapja a szegedi földről (ahol tanyásbéres volt) családotól Tázlára ment. Itt 1880 táján parcelláztak birtokot. A föld holdját 50-40 forintért adták, 4-5 százalékos törlesztéssel. Holdanként 10 Ft-ot kellett letenni. 1881-ben 7 alsótanyai gazda jött.³¹ A Vass család a nyomukban érkezhetett. Vass Imrének 1895-ben már 116 hold földje volt.³² Ekkora területen a 10 gyermeknek (7 fiúnak és 3 lánynak) bőven akadt munka. A földet „kubikolni, egyengetni köllött.” Ez a generáció (a század végén felnőtt és ifjúkorú) fordította termőre a földet Tázlaron. Ökrös kocsival hordták, egyengették. Tizenegynéhány hold szőlőt is beállítottak. Az új menyecskék kapálták a tarackos kukoricát. Ugyanis 2-3 fiú nősen is együtt élt és dolgozott a családdal, amikor 1905-ben sor került a föld és más érték egyenlő elosztására. A legfiatalabb maradt a tanyában, az öregek prónayfalvi (tázlári) házukba költöztek. A családok természetben fizették a haszonélvezetet.

Idősebb Vass Tamás, az apa vásárban kommandálás útján ismerte meg Terbe Rozáliát, 40 kataszteri holdas és 9 családos gazda lányát, akit feleségül vett. A Terbék eredetileg a Jászságból érkeztek. A múlt század végén főbíró, a XX. század elején bíró is kikerült közülük.³³

A fiatal pár Tázlaron 19 hold apai örökségen kezdte életét. 1923-ban hét családdal Kiskunhalas-Balotára, 67 holdas felesbérletre mentek. Két év múlva a feleség hűgának földjén, Majsa Pálospusztán lettek felesek. Majd az apa eladta az addig testvérei művelte tázlári földet, anyja Jászszentlászlón megkapta az örökségét, ezt is eladták és itt vettek egy tagban 22 holdat. Közben a felnövekvő családok megházasodtak. Ifjabb Vass Tamás, adatközlőm 1936-ban visszament Pálosra, anyja hűgáékhoz, akik örökbe akarták fogadni, de hat év után eljött tőlük. Közben, 1940-ben megnősült. Csólyosi lányt, Dobó Máriát vette feleségül. (A Dobó család is szegedi származású). 1942-től 1958-ig Csólyospáloson éltek, gazdálkodtak. 58-ban a férj anyjának szülőhelyén, Szentlászlón egy, a kuláküldözés elől menekülő gazdától, Tápai Illéstől, a Balogh István bemutatta, szegedi kirajzású család egyik leszármazottjától vásárolnak földet, amelyet két év múlva téveszesítenek. De ezután végleg a faluban maradnak.

31 BÁLINT S. 1976, 236.

32 JUHÁSZ A. 1990, 102. — Vass Imre és Vass Ferenc megtelepedéséről a kötetben Juhász Antal is ír.

33 Historia Domus 6; HALÁSZ M. 1993, 33; BKML V. 43. Jászszentlászló község képviselőtestületi jegyzőkönyve 1903.

A Vass-család történetében a szegedi földekről a múlt század második felében osztott pusztákon be-, tovább- és visszatelepülő parasztcsaládot — igaz csak egy ágon követve — mutathattam be, akik a megélhetést keresve Tázláron, Csólyoson,³⁴ Páloson, majd Jászszentlászlón éltek. A negyedik generáció képviselőiként, Vass Tamás és Dobó Mária nyolc gyermeke között helyben maradót is találunk, de többségük a környező településeken: Félegyházán, Majsán, Tázláron és Kalocsán él. Két fiú Szegeden, a dédszülőket kibocsájtó városban talált megélhetést.

Az előbbieken a Duna–Tisza köze betelepülésével járó örvénylő-kavargó népmozgást a Vass-család történetében mutathattam be. Jelezhettem, hogy a megélhetés keresése, jutányos földvásárlás lehetősége, párválasztás és rokoni szálak milyen irányba viszik egy család tagjait.

Bálint Sándor 30, szegedi földről származó, Jászszentlászlóra települt család nevét közli³⁵ a majsai anyakönyvből. (1895-ig nincs helyben anyakönyvezés.) Ezek a nevek: Barna, Biczók, Bitó, Börcsök, Csur, Dékány, Földi, Hegedűs, Hódi, Jójárt, Jójárt-Nagy, Kalabusz (mórávárosi ragadványnév), Kónya, Kormányos, Lippai, Nagy, Palotás, Parragi, Rabi, Rác, Sárkány, Szabó, Szekeres, Szűcs, Tandari, Tápai, Tisóczki, Tóth, Víg és Zsembéri. (Bár hozzáteszi, hogy „és még néhány más család.”) A harminc család közül hatnak már nem él képviselője a faluban, ezek a Jójárt-Nagy, Kalabusz, Kónya, Palotás, Tandari és Víg. Napjainkban a faluban élő Palotás nevének bugaci származásúak. Nagy, Tóth és Rác nevének több fajták vannak. (Ezt az összegzést Hideg Andrással, a kérdést biztonsággal kezelő adatközlőmmel végeztük el.) A kiegészítésekkel is jó aránynak tarthatjuk. A Hegedűs, Rác, Parragi: Pallagi, Zsembéri, Tápai és Szűcs nevének módosaknak, tekintélyesnek számítottak. Családtagjaik, leszármazottaik között képviselőtestületi tagokat találunk a 20. század elején. (Kérdés, hogy a több helyről származó Hegedűsök és Rácok közül melyik irányból érkező szerepel képviselőtestületi tagként.)

Gyűjtésem során Dékány Istvánnal találkoztam, aki számontartja, hogy családja Szeged-Felsőtanyáról érkezett a faluba. 5 hold felsőtanyai föld árából itt 15-20 holdat tudtak venni.

A falu társadalmában előkelő helyet elfoglalók a Gazdacímtár 1895-ös névsorai alapján.³⁶

34 SZÜCS J. 1995, 298–308.

35 BÁLINT S. 1976, 179.

36 Uo., Gazdacímtár 1897, 222–223. BKML Jászszentlászlói képviselőtestületi jegyzőkönyve 1929. HALÁSZ M. 1993, 35,

36. A táblázatban kurzívval jelöltek szegedi származásúak.

<i>A gazdálkodó</i>		
<i>neve</i>	<i>főfoglalkozása</i>	<i>birtoklási jogcíme</i>
Bauer Adolf	kereskedő	tulajdonos
Özv. Besze Jánosné	földmives	tulajdonos és haszonélvező
Ifj. Csáki György	földmives	tulajdonos
Czakó József	haszonbérelő	tulajdonos és haszonbérelő
Garas Mátyás	földmives	tulajdonos
Ifj. Kanyó Mihály	földmives	tulajdonos
<i>Kormányos Antal</i>	földmives	tulajdonos
Révfy Imréné	földbirtokos	tulajdonos
<i>Szűcs János</i>	földmives	tulajdonos
<i>Tápai testvérek</i>	földmives	tulajdonos
Tarjányi János	földmives	tulajdonos
Terbe Kálmán	községi bíró	tulajdonos
Zombor Tóth Lászlóné	földmives	tulajdonos
<i>Id. Zsemberi István</i>	földmives	tulajdonos

Vessük össze ezt Bálint Sándornak a szegedi kirajzást számbavevő anyakönyvi kijegyzésével és az 1929. évi képviselőtestületi jegyzőkönyv adalékaival:

<i>Bálint Sándor a majsai anyakönyvből 1895 előtt</i>	<i>Gazdacíműár 1895</i>	<i>Képviselőtestületi jegyzőkönyv 1929</i>
Hegedűs		Hegedűs Ferenc
Kormányos	Kormányos Antal	
Rácz		Rácz András
Szűcs	Szűcs János	
Tápai	Tápai testvérek	Tápai Zsigmond
Zsemberi	id. Zsemberi István	Zsemberi János

Az egyre gyarapodó faluban szívesen telepednek le iparosok. A 20. századi levéltári iratok nagy számban foglalkoznak a helyi iparosok, mesterek ügyeivel.

Bicskei Vince a századfordulón, a század elején volt a Kevi pusztán inas, majd a közeli Zentán dolgozott segédként. Később Szegedre került, ahonnan egy Papp nevű majsai hentes „csábította” Jászszentlászlóra. Négy hold otthoni örökségét eladta, a félegyházi bankból 3000 korona kölcsönt vett fel és a régi (az 1870-es években épült) község háza helyére házat épített. Ekkor házasodhatott. Felesége, Horváth Franciska 20 hold földet hozott a házasságba. (A Horváth családról később lesz szó.) B. V. az újonnan épített házban nyitja meg hentesüzletét is. A húszas években már képviselőtestületi tag, tehát rövid idő alatt beilleszkedik a falu társadalmába és annak vezetői közé kerül.

Iparát a helyi állattartásra alapozta. Szegedre, a szalámigyárba disznót, Majsára, Félegyházára marhát szállított. A községi vágóhídon rendszeres vágásért fizetett bérleti díjat. (Rajta kívül két hentes és mézárós volt a faluban.) Hasonnevű fia is hentes lett, de korán meghalt. Másik, Rezső nevű fia adatközlő volt.

Bicskei Vince nem szegedi kirajzás, de Zentáról Szeged közvetítésével érkezik a faluba, ahol iparosként és közéleti emberként is megtalálja a számítását.

A 19. század második felében kialakult faluban olyan családok is vannak, amelyek egyszerűen itt élőnek tartják magukat. A kibocsajtó, avagy továbbküldő települést már nem tartják számon. Ilyen a Horváth család. (Bicskei Vince felesége is a rokonsághoz tartozott.) Ilyen nevűt sem Bálint Sándor szegedi, sem Halász Mátyás jászági származásúként nem talált. Horváth Józsefnek, a nagyapának a faluban háza és a határban 60 holdja volt, melynek nagyobb részét örökölte. Fiai a birtok szétosztása után önállóan kezdtek gazdálkodni. Horváth István, az apa 15-20 holdját a hitelre vett cséplőgép és egyik fia betegsége vitte el. László fia bugacmonostori haszonbérletre ment, ahol félegyházi parasztember lányát vette el. A férj anyai örökségére (disznó, tehén, kiscsikó) jöttek vissza Jászszentlászlóra. Ezzel indultak el. Majd néhány hold földjük lett. A másik két fiú „rokonfélehez” ment Pestre ipart tanulni. (Horváth László) Jászszentlászlót véve kiindulópontnak a Horváth-családban vissza- és továbbköltözésre is van példa.

A családtörténet, a származási hely ismerete, generációról generációra számon tartása függ a család anyagi-társadalmi helyzetétől, a vagyon, esetünkben a földtulajdon nagyságától is.

A cselédek — szolgálók is folyamatosan, a pásztorokkal, a csikósokkal, majd a földtulajdonos gazdákkal nyomukban érkez/het/tek Szent László-Pusztára, illetve a községbe. Görög József szülei Félegyházán „más házában laktak. Szolgáltak, cselédek voltak.” Egyik lányuk, Julianna cipészsegédhez ment feleségül. A faluba költöző ifjú pár után a feleség egész családja eljött „szerencsét próbálni” a húszas évek végén. Görög József fiatal legényként kezdett helyi gazdánál szolgálni. Hegedüs Ferenc 150 holdas gazdánál 14 évig dolgozott. Felesége, Villás Ilona Anna

törzsökös falubelinek vallotta magát. Családja tagjai szintén napszámosok és cselédek voltak.

Nemcsak a meghatározó három irányból, a Jászságból, Szeged felől és Félegyházáról érkezőkkel, hanem más településekről, elszórtan, kisebb létszámmal betelepülőkkel, beházasodókkal is kell számolnunk. Ilyen település Csongrád, ahol a századfordulótól a század első évtizedeitől jelentősen csökkenő népesség egy részét, a megélhetést kereső zsellérek utódait a vagyontalanná vált új hazát keresőket a 19. században felosztott legelők helyén kialakult községekben találhatjuk meg.³⁷ Csongrád csökkenő népességéből egy-egy településen egy-egy évben néhány lakos jelenik meg. A kereszteltek anyakönyvében 1920. október 22., 30. keltezéssel szülőként szerepel Baranyi Pál rk., szülőhelye Csongrád, akinek felesége a már helyi születésű Jászságból származó család tagja) Győrök Matild. (Az adott évben Baranyi Pálon kívül még két csongrádi születésű házastárs szerepel.)

Tanyákat már az 1805-ös térkép is jelöl, bár a jáász legelőként használt pusztán tiltották a letelepedést. A pusztá felosztása, a föld szántóként, kisebb területen szőlőként, kertként is történő hasznosítása — átmenetként épített veremházak után — a tanyák számának növekedését vonta maga után. Például a Besze-földön (összesen 209 hold) közel 70 év alatt 7 tanya épült. Tanyasorok is kialakultak. A harmincas évekre a lakosságnak több mint fele a határban élt, 3124 lélekből 1700.³⁸ Erdei Ferenc Jászkarajenővel és Kocsérral, rajtuk kívül Törtellel, Szankkal és Soltszentimrével jáász településként olyan szórványtanya típusba sorolja, amelyben falusi mag is kialakult.³⁹

A betelepüléssel együtt alakult a falu társadalma, a népesség gazdasági-társadalmi rétegződése.

Jászszentlászlón 1895-ben 14 száz holdon felüli tulajdonos és bérlő van,⁴⁰ ezek többsége a 20. század első felében is ismert földtulajdonos és földműves, a képviselőtestület virilis tagja. A két világháború között, pontosabban az 1930. évi statisztika szerint 31 50-100 holdas, 147 10-50 holdas gazda volt.⁴¹

A szóbeli gyűjtés alapján a 70-90 és a 30-40 holdasok, a közép- és nagygazdák voltak meghatározóak a falu életében. A táj településeinek birtokviszonyai a tárgyalt faluéhoz hasonlóak. Ettől Pálmonostora az 1-10 holdasok nagy számával tér el. A két település különbsége a közép- és kisgazdaságok arányában és ezzel összefüggésben

37 ERDEI F. 1977, 174–175; JUHÁSZ A. 1990, 104, 109. A szerző saját levéltári és szóbeli adatai is ezt igazolják.

38 Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye és Krmét th. jogú város adattára. Szerk.: Csatar I.–Dr. Horhannesian E.–Oláh Gy. Bp. 1939, 112.

39 ERDEI F. 1976, 235.

40 Gazdacimtár 1897, 222–223.

41 Magyar Statisztikai Közlemények. Az 1930. évi népszámlálás. 2. rész, 1934, 86, 188.

az iparosok arányában is tükröződött. Míg Pálmonostorán 4000 lakos mellett 53, Jászszentlászlón 3000 lakos mellett 101 iparos élt meg.⁴² A művelésbe fogott szentlászlai földön 15-20 holdas birtok eltartott egy 5-6 tagú családot. Ezzel a korábban betelepült Csongrád, Szentes és Mindszent gazdaságaihoz vált hasonlóvá.

A település ereje tehát a 30-70 holdas középgazdaságokban volt. Ezek egyszerre, esetenként egymás után foglalkoztak nagyállattartással, baromfityénysztéssel, kisebb mértékben szőlővel és gyümölcscsel. A legelők feltörését és gazdaságos megművelését az ezen időszakkal egybeeső gabonakonjunktúra segítette. Később a gabonakereslet csökkenésével a többi temelési ág került előtérbe.

A századeleji képviselőtestületi jegyzőkönyvek tanúsítják, hogy a heti egyszeri piac mellé állatvásár és az évenként kétszeri országos vásár engedélyeztetése, a vásár feltételeinek biztosítása mennyi harcba került.⁴³

A két világháború között — ahogy Horváth László fogalmazott — „százával volt a ló, a tehén, ezrével a juh”. De gabonát, tejterméket, baromfit, gyapjút, malacot (egyszerre 30-40 kocsin is), szőlőt, gyümölcsöt (cseresznyét), mustot adtak-vettek. A falu gazdálkodását és kereskedelmét Horváth László összefoglalóan így jellemezte: „Nagyon eleven kis falu volt.”

A helybeli földvásárlók, kupecok (férfiak, akik főként állattal kereskedtek) és kofák (nők, akik baromfival, zöldséggel és gyümölcscsel kereskedtek kisebb tételben) mellett Kiskunfélegyházáról lóvontatású stráfkocsival jöttek. Halasról is jártak kereskedők és kofák. Halasról a Schneider-féle cég 2 teherautóval baromfit szállított. Pestiek és kecskemétiak is jártak felvásárolni. A bort és mustot, amit úgy tudják, hogy külföldre adtak el, a felvásárlók 100 hektójával, 8-10 hektós hordókban helyi fuvarosokkal indították el.

A vágómarhát vagonba szállították. A marha eladást az 1899-ben megindult vasúti szállítás lendítette fel. A falu temelésében és kereskedelmében a vasútért és a nagyállatpiacért, egyúttal az évenkénti 2 országos vásárért folyó harc egymással összefüggő tényező volt. A nagy piacok és vásárok 1945 után megszűntek.

A valamennyi tőkét hozó, nagyobb földdarabot vásárló betelepülők 6-8-10 gyermekkel érkeztek. A földvásárlással és — megmunkálással a felnövekvő utódok megélhetését biztosították. A következő, de különösen a harmadik generációt képviselő családokban 1-2, esetleg 3 gyerek nevelkedett föl. Pontosabban a két világháború között a 100-200-300 holdasoknál (például a Rácz és Tápai családokban) 1-3 gyermek, a „szegényemberek”, cselédek és napszámosok családjában még sok gyermek született ebben az

42 Uo., SZÚCS J. 1993, 1699.

43 BKML. Képviselőtestületi jegyzőkönyvekből 1904. február 8., szept. 14., okt. 15., 1905. dec. 8.

időszakban is. Ekkor a jelzett rétegek születési szokásai, a családonkénti gyermekszám megegyezik a 18. században betelepült helységek szokásával.

* * *

A jászszentlászlói terepmunkát, gyűjtést 1991 és 1993 nyarán végeztem. Adatközlők: Besze István (sz. 1918), dr. Bicskei Rezső (sz. 1923), Görög József (sz. 1913), Györök Imre Béla (sz. 1927), Györök Gyula (sz. 1918), Györök Gyuláné Papdi Erzsébet (sz. 1917), Hideg András (sz. 1923), Horváth László (sz. 1911), Krista Menyhért (1900–1991), Sós Jánosné Hideg Katalin (sz. 1923), Vámos István (sz. 1934) és Vass Tamás (sz. 1911).

Ezúton köszönöm meg a kiskunfélegyházi levéltárban Bánkiné dr. Molnár Erzsébet, a kecskeméti levéltárban Nagyné Bársony Magda és Varga Marianna, valamint H. Tóth Tibor egyetemi tanársegéd (JATE), Diós Edit egyetemi hallgató és Jászszentlászló névtelenül maradt lakói munkámhoz nyújtott segítségét.

* * *

MELLÉKLET

Vámos István az alábbiak szerint mondta el a kút készítését: „A régi parasztember a tanyáját kopolyáról építette. Mikor a tanyája megépült, akkor építettek normalisabb kutat. Kiválasztotta a helyit. Az istállóhoz ne legyen túl közel, a trágyarakáshoz ne legyen túl közel, de ne legyen túl távol a konyhához.

Legtöbbször egy kis hajlatban, ahol konyhakertet csináltak, annak a közepibe csinálták a kutat. ... Nyáron, mert a vízár akkor volt a legmélyebben.

Ástak egy gödröt, ami három méter átmérőjű volt. Kúpos volt, mert az alja másfél méter volt. Fából, deszkából csinálták, alsó rovásnak hívták. Az első rovás tetejire egy kerek rovást tettek. Tetejire rakták a téglát. Mikor ez a föld színéig ért, akkor kezdték süllyeszteni. Az egyik ember belement, szedte rövid kapával körbe-körbe (ti. a földet) és az a kút (valójában a fa keret a téglával) egyenesen süllyed lefelé.

Ezek a kutak ezen a vidéken négy-négy és fél méter mélyek voltak. Ott már annyira jött a víz fölfelé, hogy nem tudták szedni fölfelé (a földet). Akkor térdig jártak a vízben, sárban. Lesüllyesztették addig, ahol már meggyült a víz. Ha nyáron két métert meggyült a víz, az nagyon jó volt.”

Azután „rakták a tetejit. Úgy rakták, hogy a teteje szűkebb legyen mint az alja. A befagyástól ez védi. A pára (ti. az így keletkező pára) védi a befagyástól a kutat. Amikor a gödröt betöltötték körbe, akkor a régi időben nem ismerték a betongyűrűt. Leástak négy oszlopot a kút külső négy sarkához. Azt körbeszőgelték. Akinek akácfa jutott, avval, akinek nem, az nyárfával. Majd kimérték a három métert a kút szélitől.

Oda ásták le a kútágast, aminek kútgémje öt és fél méter hosszú volt, aminek a végire az ustorfát helyezték. Az ustorfára jött a kampó, amire akasztották a vödört. Akkor próbálták ki, hogy jó helyen van-e a vége. Ha a kútnak a gémje vízszintbe áll, akkor legyen a vödör a kútnak a közepin. Akkor súlyozták ki a kútgémnek a hátulját úgy, hogyha a vödört megmerítik, az (ti. a kútgém hátulja) annak (ti. a vödörnek) a súlyával legyen egyenlő, hogy egy rántással fölszaladjon a vödör. Az volt a könnyű járású kút.

A kutat mindig magasabbra hagyták legalább húsz-harminc centivel a föld színétől (szintjétől), hogy a körülötte kilocsoló/dó) víz sose befele folyjon.”

IRODALOM

BÁLINT SÁNDOR

- 1976 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. I. rész. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2, Szeged, 140–252.

BALOGH ISTVÁN

- 1980 Egy tőkés tanyás gazdaság a 19. század második felében. In: A magyar tanyarendszer múltja. Szerk.: Pölskei F.–Szabad Gy. Budapest, 272–312.

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET

- 1995 A Jászkun Kertület közigazgatása 1745–1867-ig. Szolnok, 251–253.

ERDEI FERENC

- 1976 Magyar tanyák Budapest, 235.
1977 Futóhomok Budapest, 174–175.

FODOR FERENC

- 1942 A jászság életrajza. Budapest

FÜR LAJOS

- 1983 Kertes tanyák a futóhomokon. (Tájtörténeti tanulmány.) Budapest

HALÁSZ MÁTYÁS

- 1993 Történeti leírás Jászszenlászról. Jászszenlász, 32–36, 175–193.

H. TÓTH TIBOR

- 1991 Kiskunfélegyháza nyelvjárásának összehasonlító és változás vizsgálata. Budapest

JUHÁSZ ANTAL

- 1990 Az elvándorlás és megtelepedés motivációi a táj települési folyamataiban.
In: Migráció és település a Duna–Tisza közén. Szerk.: Juhász A. Szeged, 99–110.

KISS JÓZSEF

- 1979 Jászkun Kertület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején (1702–1731). Budapest, 1979.

IVÁNYOSI-SZABÓ TIBOR (szerk.)

- 1985 Olvasókönyv Kiskunfélegyháza történetéhez. Kecskemét

RÁCZ ISTVÁN

1980 A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon 1849–1914. Budapest

SZABÓ LÁSZLÓ

1978 A kiskunsági puszták emléke a mai Jászságban. Cumania. V. Kecskemét, 307–324.

1982 Jászság. Budapest

SZABÓ LÁSZLÓ–SZABÓ ISTVÁN

1980 Adatok Szolnok megye történetéből. I. Szolnok Megyei Levéltár. Szolnok

SZŰCS JUDIT

1990 Pálmonostora betelepülése. In: Migráció és település a Duna–Tisza közén. Szerk.: Juhász A. Szeged, 79–91.

1993 Migráció és társadalmi rétegződés Pálmonostora és Jászszentlászló példáján. In: Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon. Szerk.: Békési I., Jankovics J., Kósa L., Nyerges J. Budapest–Szeged, III. 1696–1701.

TÓTH JÁNOS

1976 A Jászkunság helyzete a 18. század végén (Bedekovich Lőrinc kéziratos könyve). Jászberény.

Die Besiedlung und die Gesellschaft von Jászszentlászló

JUDIT SZŰCS

Diese Abhandlung stellt die Besiedlung und den Ausbau der Gemeinde Szent László Pusztá, die von Kiskunfélegyháza 18 km entfernt liegt und die vom 18. Jh. von den Jassen gepachtet wurde, dar.

Unter den Gründern der untersuchten Gemeinde findet man in erster Linie Jazygen Hirten, vom Süden, aus dem Weichbild der Stadt Szeged gekommene Ansiedler und Familien von Kiskunfélegyháza. Die Geschichte der meistens aus diesen drei Richtungen angekommenen Familien war mit der Nebeneinanderstellung der kirchlichen, archivarischen Quellen (einschlägige Literatur) und der Angaben der mündlichen Sammlung darzulegen.

Die Ansiedler nahmen Felder von verschiedener Größe aus der parzellierten Pusztá von ihrem kleinen Erbe, von Erdarbeit, vom Nutzen ihres Feldes und dem Einkommen des Naturalien und Tierhandels. (Parallel mit den Feldnehmern kamen besitzlose Familien, die ihren Unterhalt im Dienste der Feldbesitzer suchten.) Im Leben von Jászszentlászló wurden in der ersten Hälfte des 20. Jh-s unter den weitergeteilten, fallweise zugenommenen Feldern die Besitzer mit 70-90 und die mit 30-40 Katastraljochen, bzw. die Mittel und Großbauern bestimmend. (Abweichend davon war für Pálmonostora die Mehrheit der Besitzer mit 1-10 Katastraljochen charakteristisch. Dort wurde die Pusztá meistens in mehreren Zügen in kleinere Parzellen aufgeteilt.) Diese Bauerwirtschaften befaßten sich zur gleichen Zeit oder nacheinander mit Großtier und Geflügelzucht, in geringem Maße mit Wein- und Obstbau. Anfangs war der Getreidebau von der Konjunktur unterstützt, später wegen der Nachfragenabnahme kamen die anderen Zweige in den Vordergrund. (Die nach der Wasserregulierung zurückgebliebenen Wiesen und Sümpfe ermöglichten die Entstehung der Wiesenwirtschaft, in erster Linie die des Schilfbaus bis an die Organisierung der Produktionsgenossenschaften.)

Ab der Jahrhundertwende werden die Produktionsgröße und Kontinuität durch den wöchentlich einmal haltenden, mit Viehverkauf verbundenen Markt, durch die zwei Jahrmärkte und die Großzahl der

hierher kommenden Händler aus der Umgebung gekennzeichnet. Die im Jahre 1899 in Betrieb tretende Eisenbahn förderte hauptsächlich die Entwicklung der Viehzucht und der Handlung.

Die Kinderzahl, die Familiengröße entwickelten sich folgendermaßen: die Ansiedler kamen mit 6-8-10 Kindern an, und bewirtschafteten die Puszta bzw. die Weide. In den Familien der dritten Generation wurden bloß 1-3 Nachfolger aufgezogen.

